

CIS DE STRANDJUTTER

Hij kent het strand als geen ander. Strandjutten is zijn passie en passie is er om gedeeld te worden met anderen. Klaar om je te laten inwijden in de mysteries van de meest gekke strandvondsten?

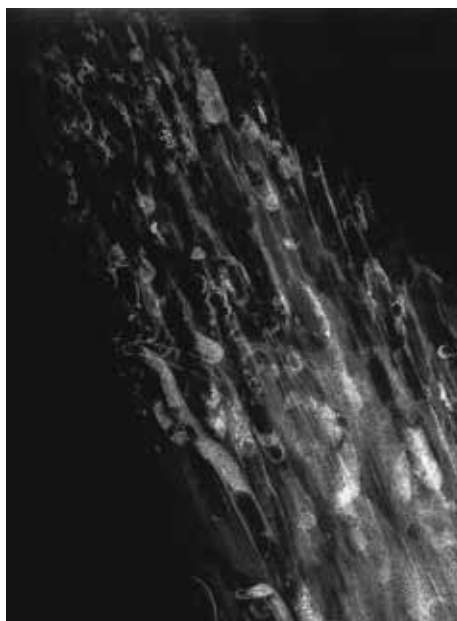
PAALWORMEN OF DE “MIETER” VAN DE ZEE

Een mooi stuk aangespoeld hout aan het strand, wie laat dat nu liggen? Anders wordt het als het kleinood - eens aanbeland in je woonkamer - verdachte geurtjes begint vrij te geven... En wat blijkt bij het openbreken: het houtblok bevat een wirwar aan gangen, afgelijnd met een kalklaagje, en talrijke wormachtige dieren die ondertussen herleid zijn tot een onfrisse brij. Paalwormen zijn de schuldigen.

EEN “WORM” DIE EIGENLIJK EEN HOUTBOREND SCHELPIER IS!

Moeilijk te geloven, maar deze wormachtige dieren verantwoordelijk voor zoveel schade in houtwerk aan zee, zijn geen wormen maar schelpdieren. Het betreft een soort boormossel, eerder verwant met mosselen en oesters dan met zeepieren. De misleidende naam ‘paalworm’ stamt nog uit de tijd dat men zich liet beetnemen door het wormachtige uiterlijk van het dier. Intussen weet men dat er meerdere soorten paalwormen bestaan, waarvan *Teredo navalis* in de Noordzee de meest voorkomende is.

Vooraan hebben ze twee mini-schelpklepjes, de rest van het lichaam is langgerekt en smal. De ruwe schelpklepjes vertonen scherpe ribbels. Met wrikkende bewegingen maken de dieren daarmee woongangen in het hout. De wanden bekleden ze met een dun kalklaagje. Aan het achtereind draagt een paalworm nog twee spatelvormige schelpstukjes (“paletten”) waarmee de gang kan afgesloten worden. Zo kunnen de dieren ongunstige periodes overleven. Het afgeraspte hout dient meteen als voedsel. Omdat hout het moeilijk verteerbare cellulose bevat, herbergt het spijsverteringsstelsel van paalwormen speciale bacteriën die hen helpen bij de afbraak van de cellulose. Alleen de kern of het spinthout, daar hebben paalwormen het moeilijker mee. Spinthout bevat immers loogstoffen die het hout onaantrekkelijk maken.



VIJAND VAN HET HOUT... EN VAN DE MENS

Het spreekt voor zich dat aangeboord hout zijn stevigheid verliest. Uiteindelijk valt het helemaal uiteen, maar niet nadat werkelijk al het hout vakkundig opgegeten is. Het mooie is dat de verschillende individuen die in het hout samenleven elkaar netjes weten te ontwijken (zie foto). Dikwijls is aan de buitenkant van aangetast hout nauwelijks iets te merken van de levende vraatzucht binnenin, hoogstens enkele kleine gaatjes.

Alle hout dat in zeewater ondergedompeld is, krijgt vroeg of laat te maken met aantasting door paalwormen. Houten zeilschepen, beschoeiingen, paalhoofden, rijshout,... niets is veilig. Er doen allerlei wilde verhalen de ronde over oorlogsvloten die als gevolg van paalwormvraat ten onder gingen. Aan land hadden vooral kustverdedigingswerken erg te lijden onder de ongebreidelde vraatlust van de dieren. Paalwormen waren in de 18^{de}-19^{de} eeuw de oorzaak van heel wat rampspoed. Zo stortten in 1730 de Friese en Zeeuwse paalwerken, die het land tegen de zee moesten beschermen, plots ineens hoevel de eikenhouten balken er ogenschijnlijk nog gaaf uitzagen. Gevolg: de verbeelding van de gelovige bevolking sloeg op hol en vanop de kansel werd gepreekt dat dit een straf van God was voor het liederlijke leven van de burgers, als al niet de joden schuldig waren of andere geviseerde bevolkingsgroepen... Geleerde traktaten in de 18^{de} eeuw handelden over de paalworm en zijn bestrijding, de één al fantasierijker dan de ander.



■ De blok hout (boven) spoelde aan op het strand van Oostende. De gangen verraden de aanwezigheid van paalwormen binnenin, bevestigd door de radiologische opname (links). De foto rechtsonder toont verschillende met kalk afgelijnde gangen en een levend dier. Het dier wordt gekenmerkt door een wit, borend schelpenpaar aan de voorzijde en twee kleinere schelpstukjes achteraan net voor de twee langwerpige sifo's (in de vorm van een dubbel spateltje: de zogenaamde “paletten”) (resp. VL, G. Hamerlinck, FHJ-)

AFKOMST EN REMEDIES

Paalwormen zouden in de 16^{de} eeuw meegkomen zijn uit tropische zeeën, in de romp van de koopvaardijsschepen van de Oost-Indische Compagnieën. Maar er zijn ook aanwijzingen dat ze al langer de Noordzee bewonen. Mogelijk konden de dieren in de 18^{de} eeuw uitbreiden door de toenemende bouw van maritieme houten constructies en onder invloed van een tijdelijk warmere periode. Immers na een koude winter lijkt de schade door paalwormen af te nemen.

Natuurlijk zocht men ook naar remedies om het kwaad te bestrijden. Zo werden schepen voorzien van koperen platen (vooral bij oorlogsbodems) of van een dubbele romp waarvan dan alleen de buitenste wand moest vernieuwd worden. En hout voor kust- en havenconstructies kreeg dikwijls een speciale behandeling met creosoot. Het spreekt vanzelf dat dit allemaal handenvol geld kostte. Ook het gebruik van speciale houtsoorten kan de plaag enigszins indijken, zij het niet altijd met succes. Onlangs werd het oosterstaketsel in Oostende - inclusief de seinpost - afgebroken. Die stond op een houten paalwerk. Het tropische hardhout bleek op verschillende plaatsen aangetast door paalwormen en dat was er aan de buitenzijde niet eens aan te zien. Ooit zou de hele constructie vanzelf ingestort zijn...

FK